

rade stresslindringstrix för att klara sig.

Beskrivningen av problemen i intervjsituationerna säger något viktigt om vad för slags fenomen man undersökt. Svårigheten var inte alls att samtalsämnet var känsligt, tvärtom: man pratade mycket öppet med forskarna om sitt drogbruk och var mycket intresserad av un-

dersökningen – i början av kvällen. Problemet var i stället de ungas prioriteringar: det viktigaste var att ha roligt. När kvällen framskred blev ungdomarna så påverkade och så euforiska, att de inte längre orkade koncentrera sig på frågorna.

Pauliina Seppälä

Översättning: Kerstin Stenius

Det är meningsfullt

att dricka

Göran Johansson: Måttligt eller meningsfullt. Bidrag till en alkoholpolitisk debatt. Folkhälsoinstitutet, Stockholm 1998. 155 s.

I ”Den goda fienden” av Nils Christie och Kjetil Bruun (1985) finns en pregnant och aforistisk formulering som i ett nötskal sammanfattar relationen mellan individ och samhälle: i begynnelsen var gemenskapen, sedan kom människan. En sociologisk sanning som i vår individualistiska tid inte kan upprepas alltför ofta.

I alkoholsammanhang kunde tankegången kanske formuleras på följande sätt: i begynnelsen var gemenskapen, sedan kom alkoholen.

Det här är, kunde man säga, utgångspunkten också för den svenska antropologen

Göran Johansson i hans bok ”Måttligt eller meningsfullt. Bidrag till en alkoholpolitisk debatt”: det går inte att dricka sig *till* gemenskap. Att dricka *är* gemenskap, och svarar mot den sociala gemenskap som redan finns – om den gör det, vill säga. För det är bristen på gemenskap, och det missbruk av bl.a. alkohol det ger upphov till, som är problemet i vårt samhälle – inte alkoholen i sig.

Som bokens undertitel antyder vill Johansson bidra med ett alternativ till den alkoholpolitiska debatten. Och det kan man gott säga att han gör, eftersom det resonemang

han för vänder det mesta på huvudet inom svensk alkoholpolitik. Att bokens utgivare, dvs. Folkhälsoinstitutet, inte delar hans syn är uppenbart (vilket också framgår av utgivarnas brasklapp till förord, signerat Agneta Dreber och Ola Arvidsson). Men vackert så; man har i alla fall berett Johansson möjligheten.

Själv måste jag omedelbart tillstå att jag i grunden delar Johanssons syn, och har förståelse för den frustration han ger uttryck för. Det har alltid förvånat mig att det antropologiska perspektivet han representerar så länge lyst med sin frånvaro inom nordisk alkoholforskning. Vi har ofta skrutit med världens bästa och mest omfattande samhällsvetenskapligt inriktade alkoholforskning, fr.a. kanske i Finland och Norge, men ser vi till den forskning som haft en antropologisk eller etnologisk ansats blir det genast pinsamt tomt i annalerna.

Det finns inte här utrymme för spekulationer kring orsakerna till detta fascinerande faktum. Däremot är det uppenbart att det nu börjat ske en viss, om än långsam, förändring, som sammanhänger med den allmänna våg av kulturforskning och kvalitativt inriktad metodik vi upplevt under 80- och 90-talet. Intressant nog har denna tendens antagligen skett parallellt med den förändrade syn

på alkoholen som präglat motsvarande tid, enligt vilken man i allt högre grad börjat betona att alkoholen också har *positiva* effekter. Det metodologiska perspektivbytet (vad *betyder* det att folk dricker?) går alltså hand i hand med den liberalistiska ideologin (envar har rätt att själv besluta om sitt drickande).

Det är, kunde man säga, mot denna bakgrund man kan betrakta Johanssons bok – och därför också förvåna sig över att det alkoholpolitiska perspektivbytet han efterlyser ännu skall vara så kontroversiellt. För det är ju i sak ingenting nytt han framför, åtminstone inte för den som är ens lite bevandrad i antropologiskt inriktad litteratur kring rus och ritual. En tradition som i Norden under de senaste åren närmast odlats i Norge, av bl.a. Allan Sande och Willy Pedersen (vars arbeten Johansson märkligt nog inte hänvisar till).

De flesta av de centrala källor Johansson hänvisar till är symptomatiskt nog tämligen gamla, dvs. från 40-, 50- och 60-talet. Man kunde förvisso tolka detta som ett uttryck för att Johansson uppfunnit hjulet på nytt (vilket han säkert kommer att bli beskyldd för). Jag väljer ändå hellre att se det som ett uttryck för hur dominerande den surveyinriktade empirismen och totalkonsumtionstänkandet varit inom alkoholforskning och -politik

i Norden. Den som i grunden vill ifrågasätta det perspektivet måste i viss mån börja om från början. Back to the cultural basics, med andra ord.

Det är t.ex. hos oss i Finland nästan komiskt att vi vet snart sagt allt om när, var, hur, i vilka mängder och med vilka konsekvenser människor dricker – men relativt lite om *varför* de gör det, trots de ansatser som gjorts för att sätta fr.a. den finske mannens dryckesvanor i ett kulturellt sammanhang (jag tänker t.ex. på de arbeten som gjorts av Pekka Sulkunen). Detta är onekligen förvånande mot bakgrunden av att socialantropologin i Finland, med namn som Edward Westermarck, Rafael Karsten och Gunnar Landtman, före II världskriget var en tradition med internationell renommé. Med kriget och den amerikanska surveytraditionen försvann allt detta i ett slag, och i det närmaste spårlost. Sulkunen har ju hämtat sina impulser i första hand från fransk och engelsk kulturforskning. Den som i dag vill gräva fram det antropologiska perspektivet är därför tvungen att starta mer eller mindre från noll, och skyffla bort decennier av empiristiskt bråte.

Detta alltså som ett försök till en rationell förklaring till att Göran Johansson ser sig tvungen att gå några decennier bakåt i forskningslitteraturen för att få näring för sitt

perspektivbyte. Också för mig var det intressant att via hans referenser och läsefrukter ta del av den diskussion som sedan Robert Bales' dagar förts kring drickandets kulturella innebörder. En av Johanssons viktigaste källor är en artikel från 1964 av Harold Fallding, "The Source and Burden of Civilization Illustrated in the Use of Alcohol". Fallding behandlar där det som i dag skulle beskrivas som tillitens problem; en frågeställning som är lika klassisk som den i dag är högaktuell bland samhällsfilosofier, men vars implikationer tillsvidare rönt förvånande lite intresse bland alkoholforskare. Ur antropologisk synvinkel är det ju tämligen trivalt att hävda att drickandet av alkohol i de flesta kulturer har en, för att använda Falldings (och Johanssons) smått blomliga uttryck, "ornamentalt gemenskapssymbolisk" funktion. Man dricker för att ge uttryck för den gemenskap och tillit som redan finns. Och, vilket är skäl att understryka, vice versa: missbruket är en återspeglning av att gemenskapen inte finns eller är bristfällig. Bruket av alkohol har, konstaterar Johansson flera gånger, en och endast en legitim funktion: att symbolisera och därmed upprätthålla en redan existerande gemenskap.

Alkoholen ges alltså en i huvudsak positiv funktion. Och

det är ju en tanke som min-sann går på tvärs med den ideologi som kan sägas ha blivit en del av vår självförståelse, dvs. att alkohol och olika "alkoholrelaterade" problem i form av våld, sjukdomar, skador etc. med nödvändighet hör ihop. Johansson argumenterar mot olika teorier om sambandet mellan alkohol och våld, och konstaterar att vårt beteendemönster i berusat tillstånd i huvudsak är kulturellt inlärt. Det borde, konstaterar han med en slående liknelse, vara lika självklart att vara snäll när man är full som att hålla till höger i trafiken när man är nykter. Eller i alkoholpolitiska termer: det han efterlyser är en satsning på kulturell ingenjörskonst i stället för social, av den typ omläggningen till högertrafik i Sverige förutsatte för 30 år sedan.

Den koppling vi hela tiden gör mellan alkohol och problem leder till att vi inte ser de verkliga problem som finns, och som i första hand är gemenskapsrelaterade. Johansson konstaterar t.ex. att det här sambandet skulle bli tydligare om vi skulle börja tala om "ensamhetsrelaterade dödsorsaker" och "arbetslöshetsrelaterade dödsfall" i stället för att som nu alltid koppla dem till alkoholen. Man behöver inte smaka på uttryck av det här slaget speciellt länge för att märka hur fångna vi är i ett visst kulturellt

präglat sätt att definiera alkoholfrågan.

Johansson är följaktligen kritisk inte bara mot den svenska alkoholpolitiken utan också mot det sätt på vilket alkoholfrågan definieras i standardverken på området, t.ex. "Alkoholpolitik för en bättre folkhälsa" (Edwards et al. 1996). Detta "konsensusdokument" om vilket han sarkastiskt påpekar att det "har drag av alkoholpolitisk *manual* (GJ:s kurs.) där politiker och ledande tjänstemän tryggt kan luta sig mot en vetenskaplig samstämmighet". En samstämmighet som enligt Johansson varken kan eller får finnas, eftersom det strider mot vetenskapens natur.

Att bygga upp alkoholpolitiken på uppfattningen om att alkoholen är det primära problemet är enligt Johansson endast en "att-lägga-locket-på-modell" som aldrig svarar på frågan om anledningen till att folk dricker, och därför är dömd att misslyckas. En ny alkoholpolitik, där måttligheten ersatts av meningsfullheten som övergripande funktion, förutsätter grundläggande normförändringar på alla plan, med början (och inte minst) inom familjen. Det är, självfallet, ingen lätt uppgift, men det finns inga genvägar. Missbruksproblemen är symptom på att det brister i gemenskap och tillit. Att ha en särskild politik för

vissa symptom är därför, som Johansson konstaterar, inte särskilt logiskt. Och det kan man väl hålla med honom, hur "sega" de alkoholiska strukturerna än är på våra breddgrader.

Jag tycker därför det vore synd om Göran Johanssons inlägg viftas bort eller tystas ned. Hans lite rapsodiska och skissartade stil borde inte få utgöra en förevändning för att inte diskutera det paradigmskifte han propagerar för. Han konstaterar själv (not 85, s. 145) att han jämfört med Nils Christie och Kertil Bruun (i "Den goda fienden") är "amatörisk och försiktig". Det tycker jag är onödigt anspråkslöst. Däremot har han antagligen inte den position på forskningsfältet som gav sådan tyngd åt Christies och Bruuns inlägg, och kanske inte heller deras stilistiska skärpa. De akademiskt trångsynta hittar dessutom säkert en hel del att anmärka i själva framställningen.

Till sitt idéinnehåll har hans bok emellertid nog avsevärd sprängkraft. Den är, kunde man kanske säga, ett försök att skapa en rusmedelspolitik för den postnationalstatliga epoken. En antropologiskt grundad skiss till en kommunitaristisk alkoholpolitik, om ni så vill. Och det är ju inte lite.

Thomas Rosenberg